

MODERNISTISCH MONUMENT STAAT AL 22 JAAR TE VERKOMMEREN

Het nagelnieuwe sanatorium van Tombeek in 1937. © rr

Het sanatorium in 1987: de sluiting is nabij. © rr

Doorbraak voor redding Sanatorium Tombeek

Na 22 jaar blootstelling aan vandalisme, waterinsijpeling en verwaarlozing is er eindelijk een compromis bereikt om het Sanatorium van Tombeek te herbestemmen. Een maand geleden kwam het nog op de lijst van de honderd meest bedreigde monumenten ter wereld terecht. Nu is er een doorbraak.

GEERT SELS

Twintig kilometer ten oosten van Brussel ligt Tombeek. Tussen Overijse en Waver begint het landschap er te golven alsof je al in de Ardennen zou zitten. De asfaltbaan slingert zich behendig tussen de bossen. Het ruikt er naar gezonde lucht.

Omwille van die lucht besloot de socialistische partij er in 1937 een sanatorium op te richten voor tbc-lijdende, veelal mijnwerkers uit de beweging. Een paleis voor de arbeidersklasse moest het worden. En dat was het ook. Lang geleden, althans.

De aanblik die het gebouw nu biedt is deerniswekkend. Er is geen raam waar nog glas in staat. Gele glazuurtegels zijn met trosjes van de gevel gevallen. Ballustrades en patrijsoormatige dekplaten zijn verroest. Achter tegels en open spleten groeit onkruid en klein struikgewas. En puin. Overal puin. Taggers hebben geen verdieping ongemoeid gelaten. Hadden de betrokken instanties maar evenveel handtekeningen gezet onder een restauratiedossier.

Toch is dit gebouw een van de iconen van het modernisme. Zijn geestelijke vader is de architect Maxime Brunfaut, die het Centraal Station in Brussel finaliseerde na de dood van Horta, die vlak daarnaast de Sabena Air Terminus ontwierp en die voor de transithal van Zaventem de glazen gordijngevel bedacht die de bezoekers van Expo 58 in de juiste sfeer moest brengen.

Samen met zijn vader Fernand, die meer politicus was dan architect en die verantwoordelijk is voor de noord-zuidverbinding in Brussel, tekende hij het ontwerp van de drukkerij van de Gentse krant *Vooruit*. Maxime tekende ook de redactiegebouwen van de krant *Le Peuple* in Brussel. En niet zoveel verder ligt het Congresstation, waarvan hij de ventilatieschacht uitwerkte

als een monumentale sculptuur.

Maxime Brunfaut was een kind van het socialisme (*zie kader*). Zo ontwierp hij het hoofdkwartier van de toenmalige BSP (Belgische Socialistische Partij) – in 2002 kreeg het in opdracht van Elio Di Rupo een actualisering. Aan het Fontainasplein in Brussel trok hij, gedreven door de sfeer van mei '68, het ACOD-gebouw op.

Imponerend

Toch lag geen enkele realisatie hem zo na aan het hart als het Sanatorium van Tombeek. Het was zijn eerste groot project en nooit kon hij zo zijn stempel op iets drukken als toen. In binnen- en buitenland bezocht hij voorbeelden, maar hij besloot om het anders te doen. In plaats van te werken met gespreide paviljoentjes, bracht hij alle functies in één blok onder. In een lange vleugel groepeerde hij alle voorzieningen voor de patiënten, waaronder de open terrassen met ligstoelen om te kuren. Dwars daarop schikte hij een kortere vleugel voor de diensten. Waar de twee assen elkaar kruisen, voorzag hij een imponerende inkomhal, vier verdiepingen hoger bekroond met een toren.

Alles in het sanatorium was voorzien op de genezing van de patiënten. De ruimtes moesten hygiënisch zijn (zelfs de wanden waren bekleed met linoleum) en er moest frisse lucht circuleren (de ramen waren maar drie uur per dag dicht). De kuurruimtes stonden bloot aan weer en wind. Daarom was het buitenschrijnwerk in staal uitgevoerd. Bovendien experimenteerden modernistische architecten graag met materialen en technieken. De betonbouw stond nog niet op punt, en Brunfaut verkende een manier om de muurtegels te bevestigen tegen een gaas van gegalvaniseerd metaal.

De jongste jaren ligt het sanatorium er troosteloos bij. © rr

Taggers lieten geen verdieping ongemoeid. Stonden er maar evenveel handtekeningen onder het restauratiedossier

Die hyperspecialisatie was tevens de achilleshiel van het sanatorium. Toen de tuberculose werd ingedijkt, was de oorspronkelijke rol van het sanatorium eigenlijk uitgespeeld. In 1968 werd het omgeturnd voor de revalidatie van langdurige zieken en de begeleiding van mensen met een handicap. In 1987 kwam het sanatorium leeg te staan we-

gens niet meer rendabel.

De nieuwe eigenaar, de Brusselse bouwonderneming Herpain Entreprises, heeft in de loop van zowat twintig jaar met grote tevergeefsheid projecten proberen te ontwikkelen. Het gebouw zou herbestemd worden voor kantoren, als opvangcentrum voor asielzoekers, en de zwanenzang was een plan voor luxe lofts. Altijd ontbrak de juiste balans tussen de zorg voor het monument en de belangen van de projectontwikkelaar. Bovendien was de invulling van het gewestplan als 'zorgzone' uitermate richtinggevend.

De architect Philippe Van Goethem, van SVR-Architects, heeft al zeventien jaar ervaring met het sanatorium. Hij heeft projecten zien komen en gaan. In de tussentijd heeft hij een ander iconmonument uit het modernisme, het Flagey, naar de redding kunnen begeleiden. 'Het sanatorium restaureren à l'identique heeft weinig zin', zegt Van Goethem. 'Het kan eigenlijk niet